

YOSH AVLOD ONGIDA AXLOQIY HAMDA JISMONIY TARBIYANI SHAKLLANTIRISHNING PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI

10.53885/edinres.2021.14.23.064

Akramov Abdufattoh Shavkatovich
– *Buxoro davlat universiteti,*
1-bosqich doktoranti (PhD)

Annotatsiya:

Ushbu maqolada yosh avlodni tarbiyalashda sog'lomlashtirish hamda axloqiy tarbiyaning roli haqida fikr yuritilgan. Shuningdek barkamol avlod tarbiyasi uchun zarur psixologik mexanizmlari hamda uni tadbiq etish masalalari aytib o'tilgan.

Kalit so'zlar: sog'lom turmush shakli, psixologiya, taffakur, axloqiy hamda jismoniy tarbiya, axloqiy va jismoniy rivojlanish, shaxs.

Аннотация:

В статье обсуждается роль здоровья и нравственного воспитания в воспитании подрастающего поколения. Также упоминаются необходимые психологические механизмы для воспитания гармонично развитого поколения и их реализация.

Ключевые слова: здоровый образ жизни, психология, мышление, нравственное и физическое воспитание, нравственное и физическое развитие, личность.

Barkamol avlod sog'lom turmush uchun zarur bo'lgan ijobiy fazilatlar mohiyati ko'p jihatdan ertangi kun yoshlariga jismoniy tarbiya va sportni hamda ta'lim - tarbiya ishlarni to'g'ri tashkil qilishga bog'liq bo'ladi. Ayni vaqtda eng muhim vazifalaridan biri, yoshlarni ta'lim - tarbiya sohasida axloqiy tarbiya berishda yangicha yondashuv zarur. Chunki yoshlar orasida turli zararli oqimlarga kirib ketish, ichkilik va odob-axloq me'yorlaridan chekinish holatlari kelib chiqmoqda. Yoshlarda jismoniy tarbiya va sport bilan sog'lom turmush tarzini shakllantirish axloqiy tarbiyani ta'lim-tarbiya jarayonida yangicha yondoshish, sifat, mazmun jihatdan to'g'ri tashkil etishdan iborat. Bu vazifani hal etish yo'llarini o'quv jarayonini oqilona yo'lga qo'yishdan, uning ortib borayotgan ahamiyatidan qidirish lozim.

Ma'lumki tafakkur - inson ma'naviy dunyosining ifodasi. Agar shaxs ma'naviyatini yaxlit tizim sifatida tasavvur qiladigan bo'lsak, tafakkur tarzi uning hal qiluvchi unsuri hisoblanadi. Shaxsning tafakkur tarzi uning nafaqat ichki kechinmalari, madaniy va axloqiy darajasini, balki turli ijtimoiy munosabatlar doirasidagi hatti - harakatlar saviyasini ham ko'rsatadi. Inson ruh va tafakkur egasi bulgan mavjudot sifatida o'zining tengsiz qobiliyatini, cheksiz va chegarasiz imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish uchun sharoit yaratildi. Endi har bir fuqaro o'zini ozod his etish, erkin faoliyat ko'rsatish orqali yaratuvchanlik qobiliyatini shakllantirishga, tom ma'noda o'zining taqdirini o'zi belgilash va shu orqali jamiyat taqdirini belgilashga daxldor ekanligini anglay boshladi. Har bir kishida jamiyat hayotiga daxldorlik, millat va mamlakat taqdiriga befarq bo'lmaslik hissi shakllana boshladi. **Xech kimga sir emas sport salomatlikni mustaxkamlash bilan birga, xar qaysi mamlakat, xar qaysi davlatni olamga mashxur qiladigan beqiyos vositadir. Xalqaro maydonlarda sportchilarimiz erishayotgan yutuqlar qalblarimizda g'ururiftixor tuyg'ularini uyg'otadi, ona Vatanimizga bo'lgan muxabbat hissini yanada yuksaltiradi**

Axloqiy tarbiya jarayoni murakkab va ziddiyatlidir. Bir qator vaziyatlar ta'siri ostida narozilik kelib chiqishi mumkin, bunga bolalarining so'lom turmush tarzi axloqiy yurish-turishiga qo'yiladigan tashqi talablar bilan uning kattalar ko'rsatmalariga va talablariga mos kelmaydigan ichki intilishlari o'rtasidagi tafovvut sabab bo'ladi.

Bunday noroziliklarning doimiy bo'lishi bolaning kattalar talablariga salbiy munosabatga asoslanadigan fe'l-atvorini shakllantiradi. Natijada tarbiyasi og'ir deb ataladigan bolalar vujudga keladi, ularning xulq-atvori ancha chatoq bo'ladi, ya'ni ularning yurish-turishi ijtimoiy jihatdan mustahkamlangan normalarga va qoidalarga muvofiq kelmaydi.

A.S.Makarenko ta'kidlaganidek, tarbiyasi og'ir bola binoyidek bola bo'lib, uning rivojlanishi umumiy qonunlarga bo'ysunadi, bu rivojlanishdagi ayrim buzilishlarning sabablarini oiladagi va bolalar bog'chasida maktabdagi turmush sharoitlaridan va tarbiya xatolaridan izlash kerak.

Bugungi kunda bolalar orasida tarbiyasi og'ir bolalar yo'q deb ayta olamizmi? Tarbiyasi og'ir bolalarning yurish-turishida qanday o'ziga xos xususiyatlar bor, ular yurish-turishdagi qaysi belgilari bilan boshqa bolalardan farq qiladi.

Hozirgi vaqtda yurtimizda yoshlarda demokratik tafakkurni rivojlantirish jarayoni xalqimizning asrlar davomida takomillashib kelgan qadriyatlarini hamda ilg'or umumbashariy qadriyatlar asosida amalga oshirilmoqda.

Insonning milliy madaniyat muhitida o'zini erkin his qilishi turlicha bo'lgani kabi, umuminsoniy qadriyatlarni idrok etish va o'zlashtirishga moyilligi ham turlichadir. Bu jihatni yoshlarda demokratik tafakkurni rivojlantirish jarayonida hisobga olish zarur. Shaxs ma'naviy dunyosining individual rivojlanish tarixi, u o'zlashtirgan qadriyatlar tizimining umuminsoniy qadriyatlarga mosligi demokratik tafakkurga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Milliy qadriyatlarni umuminsoniy qadriyatlar bilan uyg'unlashtirish demokratik qadriyatlarni o'zlashtirishga xizmat qiladi. Bunda milliy standart va andozalarga asoslangan xususiyatlarni sun'iy ravishda saqlab qolishga intilish emas, ularning ijobiy jihatlarni saralab, umuminsoniy mohiyatga ega bo'lgan demokratik qadriyatlar tizimiga singdirish jarayonining muvaffaqiyatli xar bir shaxs va hamda millatning o'zligini anglashi va namayon qilishiga bog'liq bo'ladi.

Axloqiy bilim asosan axloq to'g'risidagi sushbatlar, ma'ruzalar, mavzuiy kechalar, turli kasb namoyondalari bilan uchrashuvlar, o'quvchilar konferensiyasi va boshqa vositalar bilan amalga oshiriladi. Axloqiy bilim berishni tashkil qilishda o'quvchilarning yosh xususiyatlarini, ularning shaxsiy axloqiy tajribalarini, axloqiy me'yorlar to'g'risidagi xabar dorlik darajasini, axloqiy sohasidagi o'zlashtirgan bilimlarining axloqiy talablari bilan munosabatini xisobga olish zarur.

Shaxsning axloqiy rivojlanishi axloqiy extiyojlarni shakllantirishni o'z ichiga oladi: jismoniy mehnatga, muloqotga, madaniy qadriyatlarni o'zlashtirishga, bilish qobiliyatini rivojlantirish va boshqalarga extiyoj seziladi. Bu extiyojlar o'quvchilar faoliyati va munosabatlarining real tajribasida rivojlanadi. Ko'p qirrali faoliyat jarayonida xatti-xarakatning ijtimoiy foydali ko'nikmalari, axloqiy odatlar, barcha axloqiy takror munosabatlar shakllanadi. Axloqiy odatlarni tarbiyalashda o'quv yurtining umumiy muxiti katta ahamiyatga ega. An'analar, jamoa qonunlari bilan qo'llab-quvvatlanayotgan fe'l-atvorning shakllanish usullari o'quvchilar tomonidan yengil o'zlashtiriladi. Fe'l-atvor tajribasini tashkil qilish asosan barqaror ijobiy ta'sir vositalarini yaratishdadir. Axloqiy me'yorlarni o'zlashtirish insonning bu me'yorlariga emotsional munosabati bilan boydi. Axloqiy me'yorni ma'lum ma'noda u yoki bu xatti-xarakatni keltirib chiqarishga undovchi sabablar xam belgilaydi. Axloqiy tuyg'u, axloqiy izzat va axloqiy munosabatlar qat'iy shaxsiy ma'naviy qiyofaga ega. Ular insonni oliyjanob xarakat va niyatlardan qoniqtiradi, axloqiy me'yorlarni buzganlarida vijdon azobiga soladi. Bolalik yoshi tuyg'ularning rang-

barangligiga muxtoj va tarbiyachining vazifasi boladagi tuyg'ular ob'ektiga ijtimoiy zarur yo'nalish bera bilishdir.

Psixologlarning aniqlashlaricha, kichik maktab yoshi axloqiy talab va me'yorlarni o'zlashtirishga moyilligining yuqoriligi bilan xarakterlanadi. Bu shaxs rivojlanishiga o'z vaqtida axloqiy poydevor qo'yish imkonini beradi. Kichik yoshda shaxsning axloqiy rivojlanishini belgilovchi tarbiyaning moxiyati bolaning xissiy xozir javobligiga tayanuvchi insonparvarlik munosabat va o'zaro munosabatlarini shakllantirishdan iborat. O'smirlik yoshida yaqin atrof muxitini o'zlashtirishda muayyan tajriba paydo bo'ladi, tengdoshlar bilan barqaror aloqalar o'rnatiladi, o'z-o'zini anglash, xususiy shaxsini tasdiqlashga extiyoj kuchayadi. O'smir atrofdagi kishilar namunasiga ergashadi, ideal axtarish, o'z mavqsini belgilash vositasini tanlashga intiladi.

Shunday ekan, yosh-yoshlarning milliy mentalitetida keng ko'lamlı dunyoqarashni tarbiyalashda ta'lim muassasalari, ijtimoiy institutlar, o'zini-o'zi boshqaruvchi jamoat tashkilotlarining faoliyatini kuchaytirish, har bir sohada integratsiyalashuvning zamonaviyligiga e'tiborni qaratish joizdir.

Adabiyotlar ro'yxati:

- 1.Karimov I.A. "Yuksak ma'naviyat yengilmas kuch" T. "Ma'naviyat" 2008-128
2. Azirov Y. P "Bolalarni sevish san'ati" T. "O'qituvchi" 1991-200 b
- 3.Anikeyev N.P "Jamoada ruhiy muhit" T. "O'qituvchi" 1993-256 b
- 4.Do'smuhammedova Sh.A "O'quvchilarning o'quv faolitini boshqarish psixologiyasi" T. D.P.U 2010y-19b
- 5.Karimova V. "Ishtimoiy psixologiya va ishtimoiy amaliyot" T. 1999-96 b
- 6.Krushetiskiy V.A "Pedagogik psixologiya asoslari" T. "O'qituvchi" 1976 -302